

ISSN 2450-6486

<http://ehs.eeipsy.org>DOI: <https://doi.org/10.38014/ehs-ss.2025.4.03>

This publication was made with the funds of a joint Grant of
EEIP (Ukraine - France) and ChF "Education: Future"

Галина ДОКАШЕНКО

Історична освіта в призмі гібридних загроз

GALYNA DOKASHENKO. Historical education in the prism of hybrid threats. *The purpose of the study. The article explores the peculiarities of modern historical education in the context of information warfare as a component of the hybrid Russian-Ukrainian war. The research methodology is based on the methods of historiographical analysis and synthesis. Scientific novelty. The analysis is based on the texts of Russian textbooks for basic schools, which contain information on the history of Ukraine. The main results of the study. The conclusion presents manifestations of hybrid threats in history education, which, in the author's opinion, consist of the following: there is a deliberate distortion of historical facts, events and processes, their falsified interpretation is given, facts are replaced with judgments, and there is appropriation of other people's achievements and gains in order to distort the historical past of a certain country, ethnic group in order to "glorify" one's own country and ethnic group, etc. The offers are presented regarding forms of countering these hybrid threats from the standpoint of the importance and significance of the formation of the national memory of the Ukrainian people.*

Keywords: hybrid threats, history education, Russian textbooks, distortion, falsification, substitution of concepts, national memory.

1. Постановка проблеми

Однією з найбільш важливих ознак сучасного світу є постійне зростання гібридних загроз. Ще десятиліття тому поняття «гібридні загрози» було відоме обмеженому колу дослідників, а вже сьогодні про наявність гібридних загроз у повсякденному житті знають навіть школярі. Серед перших та найбільш впливових дослідників гібридних загроз варто назвати Європейський центр передового досвіду з протидії гібридним загрозам (Hybrid CoE), а також засадничу колективну роботу з цього напрямку «Ландшафт гібридних загроз: концептуальна модель» (The Landscape of Hybrid Threats, 2021).

Упродовж 2019-2024 років у межах реалізації програми Еразмус+ в Україні сім українських закладів вищої освіти разом з чотирма європейськими університетами виконували проєкт «Академічна протидія гібридним загрозам» - WARN – Academic Response to Hybrid Threats» – Erasmus+ Capacity Building Project #610133-EPP-1-2019-1-FI-EPPKA2-SBHE-JP, спрямований на посилення національної безпеки та розвиток навичок надання сервісів безпеки, нестача яких спричинена появою гібридних загроз (Опис проєкту. Отримано з WARN). Учасниками проєкту підготовлено спільний лекційний курс, методичний посібник, глосарій та інші матеріали. З огляду на окреслену тему, звернемося до глосарію, в якому подано шість основних пояснень терміну «гібридні загрози». Зокрема, визначено, що гібридні загрози це «скоординовані та синхронізовані дії, які навмисно спрямовані на системні вразливості демократичних держав та інститутів, за використанням широкого кола засобів» (Гришко, С., Головянко, М., Докашенко, Г., 2024).

З огляду на зазначене вище, **метою** цієї розвідки є визначення сутності гібридних загроз в історичній освіті на матеріалах історії України. *Нормативно-правовою основою* роботи є Закон України «Про засади державної політики національної пам'яті Українського народу», в якому саме історія та історична освіта є вагомими складовими формування національної пам'яті, зокрема «поширення завідомо недостовірної інформації про історію України з метою публічної глорифікації або виправдання імперіалізму

та тоталітаризму, відповідних політичних режимів, публічного заперечення злочинів проти Українського народу, впливу на суспільну думку в Україні чи інших державах для заперечення суб'єктності України та прав Українського народу» стали складовими історичної антиукраїнської пропаганди. Протидія цій пропаганді, підтримка досліджень з історії України та її популяризація для зміцнення єдності українського народу визначаються завданнями державної політики національної пам'яті (Про засади..., 2025).

На сьогодні історична антиукраїнська пропаганда активно створюється і розповсюджується країною-агресором і є частиною гібридної російсько-української війни. На підтвердження цієї тези нами використовуються російські підручники, які й стали основою джерельної бази роботи.

Предметом дослідження постала шкільна історична освіта, яка є основою формування історичних знань. Питанням змісту шкільної історичної освіти в призмі протидії антиукраїнській пропаганді присвячено окремі положення робіт українських істориків, політологів та педагогів. Так в роботі істориків П. Бондаренко та Ю. Стуканової проаналізовано шкільні програми, які застосовувалися в т.зв. днр, з точки зору викривлення концепції української державності (Бондаренко, Стуканова, 2025) Висвітлення питань історії України в шкільній освіті рф здійснив дослідник В. Яремчук (Яремчук, 2023), особливості формування історичної пам'яті в українських підручниках дослідили І. Дворкін, С.Телуха та А. Харченко (Дворкін, Телуха, Харченко, 2021).

Джерелом нашої розвідки, як вже зазначено, стали тексти російських підручників з історії Росії, які було завезено на Харківщину влітку 2022 року і за якими окупаційна влада збиралася розпочати навчальний рік в українських школах. Для наочності буде використано фрагменти текстів з підручників 6-11 класів. Всі використані підручники допущені міністерством освіти федерації до використання, їх видано в 2022 році в головному російському видавництві освітньої літератури «Просвещение» і позначено, що це друге, стереотипне видання. Підручники видано за редакції академіка РАН А. Торкунова, внесеного до списку фізичних осіб, до яких застосовуються обмежувальні заходи (санкції) на підставі рішення Ради національної безпеки і оборони України від 9 червня 2022 р. «Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежуваних заходів (санкцій)» (Указ Президента України, 2022).

2. Виклад основного матеріалу

Починаючи вже з обкладинок, візуалізується ідея про велич країни шляхом розміщення найбільш пізнаваних історичних пам'яток, наприклад пам'ятники Невському, Мініну і Пожарському, Петру I. На обкладинці підручника для 11-го класу розміщено зображення монументу «Створювачам першого супутника Землі» на фоні Кримського мосту.

Змістовне наповнення текстів підручників відповідає основним положенням статті президента РФ «Про історичну єдність росіян та українців», опубліковану 12.07.2021 р. (її навіть переклали українською мовою), яка фактично стала ідеологічним підґрунтям для повномасштабного вторгнення через півроку 24 лютого 2022 р. Визначимо кілька з цих положень:

- відмова українцям в праві і реальності існування українського етносу;
- відсутність традицій українського державотворення;
- «антиісторичність» сучасної української держави. (Путін, 2021). Наведемо приклади з текстів підручників з деякими коментарями (уривки наводимо в нашому перекладі):

*Тема: Литовська держава та Русь: Північно-Східна Русь хоч і потрапила в залежність від Золотої Орди, найбільш повно зберегла давньоруську культуру та мову... Землі Південно-Західної та Західної Русі, не маючи можливості спілкуватися з Північно-Східною Руссю, зберігали особливості місцевих **діалектів** (виділено авторами підручника), побуту та культури (История России, 6-й кл., 2022, с.29).*

Розцінюємо, що це фактична відмова для нас вважати себе спадкоємцями Давньоруської Київської держави, спроба перебрати виключно на себе цю спадковість. Таке положення звучить агресивніше навіть від ідеї, яку активно сповідували в радянські часи, про Київську державу як «колиску трьох братніх народів» (Мавродин, 1971; Рыбаков, 1982).

Тема: Територія, населення і господарство Росії на початку XVI ст.: У першій половині XVI ст. козацькі поселення, розташовані на лісистих островах у пониззі Дніпра, об'єдналися у своєрідну козацьку республіку – Запорізьку Січ (История России, 7-й кл., 2022, с.16).

Вважаємо це прикладом безпосереднього перекручування фактів, адже на початку XVI століття переважна більшість українських земель входила до складу Річі Посполитої і спроба «приписати» Запорізьку Січ до своєї історії виглядає найменшою мірою недоброчесно.

Тема. Ліквідація українського гетьманства: Восени 1764 р. Катерина прийняла відставку останнього українського гетьмана графа К.Г. Розумовського (История России, 8-й кл., 2022, с.33).

Звертаємо увагу на дієслово «прийняла відставку» без будь-яких пояснень причин цього рішення, спроб аналізу ситуації в українських землях, адже відставка точно не була бажанням самого гетьмана, але стала вимушеним актом.

Тема: Революція та громадянська війна на національних околицях. Запитання до учнів: «Чому більшість населення України не підтримувала національні уряди?» (История России, 10-й кл., 2022, с.75).

У нас теж виникло питання: на підставі яких даних визначена позиція більшості населення України? «Відповідь» є у вказаній статті президента: «На прикладі УНР видно, наскільки несталими були різноманітні квазідержавні утворення, які виникали на просторі колишньої Російської імперії під час Громадянської війни та смуги» (Путін, 2021).

Значний місце в нашій розвідці відведено подіям новітньої історії, особливо другої половини ХХ століття-початку ХХІ століття. Важко уявити цинізм авторів підручника для 11-го класу, які у його заключній частині закликають «зрозуміти феномен російського народу: як у найважчі часи люди шукали і знаходили опору у високій духовності та моральному прикладі своїх сучасників та попередників» (История России, 11-й кл., 2022, с.124). Мабуть таким «моральним прикладом» стане поведінка російських військових в Україні, катування військових та цивільних?! (Гулевичук, 2025).

Не менш цікавими нам видаються й теми проєктів на завершення вивчення курсу. Наведемо деякі з них:

Індустріальна міць Вітчизни. Зберіть матеріали про одне з промислових підприємств вашого міста/регіону, побудованому у другій половині ХХ ст. (История России, 11-й кл., 2022, с.125).

З самого початку учнів налаштовуються лише на схвальні оцінки, адже мова повинна йти виключно про міць держави. Інше завдання:

«В мистецтві обдурити не можна...» (А. П. Чехов). Підберіть цитати з книг, фрагменти кінофільмів, пісень, картини тощо, які, на ваш погляд, найбільш переконливо представляють важливі періоди другої половини ХХ ст., їх своєрідність (История России, 11-й кл., 2022, с.125).

Таке завдання орієнтовано на звеличення російської культури, на поширення думки про її особливе значення.

Однак цього підручника виявилось замало для пропагандистських цілей керівництва держави. У 2023 році з'явився підручник «Історія Росії 1945 – початок ХХІ ст.» для 11-го класу авторства вже відомого нам А. Торкунова та не менш відомого і, переважно, як політика В. Мединського. На нашу думку, він має ще більш пропагандистське спрямування, ніж попередній. З цього підручника ми використали матеріали двох найбільш «болючих» для російського політикуму подій – передача Криму до складу УРСР та розпад СРСР.

У 1954 р. з особистої ініціативи М. Хрущова та без дотримання норм радянського законодавства Крим було передано зі складу РРФСР до складу Української РСР (Мединский, Торкунов, 2023, с.66).

Спробуємо дати реальну картину тих подій, спираючись на історичні документи. Першим документом в хронологічному ланцюгу є протокол засідання президії центрального комітету КПРС від 25 січня 1954 р., на якому головував Маленков. На засіданні затверджується проект указу президії верховної ради СРСР про передачу Кримської області зі складу РРФСР до складу УРСР, а також визнається доцільним провести спеціальне засідання президії верховної ради для розгляду «спільного уявлення» (фраза з документу) президіями верховних рад обох республік цього питання (Протокол 49, 1954). Хрущов бере участь в засіданні як член президії разом з іншими членами та кандидатами в члени. Звертаємо увагу, що в січні 1954 року позиції Хрущова, напевно, чи були настільки вже міцними, щоб він одноосібно приймав рішення з таких важливих питань.

Наступним документом був указ президії верховної ради СРСР від 19 лютого 1954 р., в якому причинами цього рішення визначали «спільність економіки, територіальну близькість і тісні господарські й культурні зв'язки між Кримською областю і Українською РСР», тобто географічна та економічна доцільність (Указ, 1954). І завершальним став відповідний закон від 26 квітня того ж року. Обидва останні документи підписані тодішніми керівниками вищого законодавчого органу СРСР - Ворошиловим та Пеговим. Документи не дають підстав стверджувати про особисту роль Хрущова, про інші причини, крім зазначених нами вище. Процедура прийняття рішення також витримана, принаймні, в дусі радянського законотворчого процесу.

Звернемося до оцінки подій 1991 року в цьому ж підручнику:

24 серпня 1991 р. Верховна Рада Української РСР ухвалила Акт проголошення незалежності України. Керівництво республіки відмовилося брати участь у підписанні нового союзного договору... На українському

референдумі 1 грудня 1991 р., організованому з порушенням Конституції як СРСР, так і УРСР більшість висловилося за незалежність ...

Рішення про створення СНД та подальша процедура його ратифікації Верховними Радами РРФСР, УРСР та БРСР були прямим порушенням Конституції СРСР та конституцій союзних республік, а також інших законів, які регламентували процедуру виходу зі складу СРСР.

Розпад СРСР став найбільшою геополітичною катастрофою ХХ ст. (Мединский, Торкунов, 2023, с. 263-264,266).

Цитата з підручника є прямою ілюстрацією до подій і 2014 р., а тим більше подій 2022 р., оскільки для керівництва РФ мрією залишається відтворення СРСР, а тому його розпад оцінюється настільки травматично. Обмежимося наведенням лише таблиці з періоду Параду суверенітетів, і визначимося, що Україні не належала в цьому процесі визначальна або перша роль, ми знаходимося лише на 9-й позиції, до речі, й після РФ.

Таблиця 1.

Хронологія проголошення суверенітету – «Парад суверенітетів»*

Союзна республіка	Проголошення суверенітету	Перейменування	Проголошення виходу з СРСР	Визнання незалежності з боку СРСР
Естонська РСР	16 листопада 1988	з 8 травня 1990 — Естонська Республіка	8 травня 1990	6 вересня 1991
Литовська РСР	26 травня 1989	з 11 березня 1990 - Литовська Республіка	11 березня 1990	6 вересня 1991
Латвійська РСР	28 липня 1989	з 4 травня 1990 - Латвійська Республіка	4 травня 1990	6 вересня 1991
Азербайджан-ська РСР	23 вересня 1989	з 5 лютого 1991 -Азербайджанська Республіка	30 серпня 1991	26 грудня 1991
Грузинська РСР	26 травня 1990	з 14 листопада 1990- Республіка Грузія	9 квітня 1991	26 грудня 1991
Російська РФСР	12 червня 1990	з 25 грудня 1991 — Російська Федерація	12 грудня 1991	26 грудня 1991
Узбецька РСР	20 червня 1990	з 31 серпня 1991 - Республіка Узбекистан	31 серпня 1991	26 грудня 1991
Молдавська РСР	23 червня 1990	з 23 травня 1991 - Республіка Молдова	27 серпня 1991	26 грудня 1991
Українська РСР	16 липня 1990	з 24 серпня 1991 -Україна	24 серпня 1991	26 грудня 1991

*Складено на основі: Лук'янюк, 2023.

Отже, з нашої точки зору, гібридні загрози в історії перш за все проявляються в тому, що:

- відбувається свідоме перекручування історичних фактів, подій та процесів,
- подається їх сфальсифікована інтерпретація,
- здійснюється підміна фактів судженнями,
- відбувається присвоєння чужих досягнень, здобутків з метою спотворення історичного минулого певної країни, етносу задля «звеличення» власної держави та етносу.

Виникає питання про можливості протидії цим гібридним загрозам саме в історичній освіті. Відповідь викладачів кафедри вітчизняної та зарубіжної історії двічі переміщеного Горлівського інституту іноземних мов Донбаського державного педагогічного університету заслуговує на певну увагу історико-педагогічної спільноти:

- Створено сайт «Україна відома та невідома», на якому вже представлено історико-культурні пам'ятки Донецької та Луганської областей з метою унаочнення історичних етапів розвитку цих українських регіонів. В планах доповнення сайту матеріалами з історії всіх областей України (Україна відома та невідома, 2021);
- Розроблено три навчальні відео для здобувачів освіти та вчителів/викладачів «Історія України в фокусі гібридних загроз» (перша частина присвячена подіям історії України в добу середньовіччя, друга частина висвітлює події нової історії, в третій частина аналізуються події новітньої історії України). Подання матеріалу відбувається на спростуванні положень російської пропаганди шляхом використання історичних документів – літописів, статутів, постанов тощо, адже історичний документ найважливіше джерело пізнання історії (Історія України в фокусі гібридних загроз, 2024) ;
- Оформлено навчальний курс «Стоп інструменталізації історії» як курс підвищення кваліфікації вчителів історії, мета якого ознайомити з основними напрямками та прийомами використання історії як інструменту маніпуляцій та гібридних загроз, визначити шляхи розвінчання історичних міфів та можливості протистояння спробам інструменталізації історії.

3. Висновки

Авторка впевнена, що лише активна контрпропагандистська позиція історичної спільноти стане запорукою протидії гібридним загрозам в історії. В перспективі маємо визначити сутність фальсифікацій у висвітленні подій всесвітньої історії. Ми свідомо не вдавалися до аналізу подій повномасштабної війни, оскільки ця тема може стати предметом розгляду окремої розвідки.

References:

1. Академічна протидія гібридним загрозам» - WARN – «Academic Response to Hybrid Threats» – Erasmus+ Capacity Building Project #610133-EPP-1-2019-1-FI-EPPKA2-CBHE-JP. Опис проєкту. Отримано з WARN.
2. Арсентьев, Н., Данилов, А., Дмитриев, А., Стефанович, П., Токарева, А., Торкунов, А. (2022). История России. 6-й класс, ч.2. Москва: Просвещение.
3. Арсентьев, Н., Данилов, А., Дмитриев, А., Курукин, И., Токарева, А., Торкунов, А. (2022). История России. 8-й класс, ч.2. Москва: Просвещение.
4. Бондаренко, П., Стуканова, Ю. (2025). Шкільна історична освіта на тимчасово окупованих територіях України (2014-2022): ідеї «руського мира» проти концепції української державності. Східноєвропейський історичний вісник, 34, 181-192. <https://doi.org/10.24919/2519-058X.34.324605>.
5. Горинов, М., Данилов, А., Косулина, Л., Моруков, М., Семененко, И., Торкунов, А., Хаустов, В., Хлевнюк, О. (2022). История России. 10-й класс, ч.1. Москва: Просвещение.
6. Гришко, С., Головянко, М., Докашенко, Г., Титаренко, М., Чех, М., & Василиця, О. (2024). Глосарій з гібридних загроз. Отримано з <https://warn-erasmus.eu/ua/glossary/>.
7. Гулевичук, Т. (2025). Катування цивільних на Київщині: суд засудив російського військового до 11 років. Отримано з <https://life.kyiv.ua/news/katuvannia-tsyvilnykh-na-kyivshchyni-sud-zasudyv-rosijskoho-vijskovoho-do-11-rok>.
8. <https://life.kyiv.ua/news/katuvannia-tsyvilnykh-na-kyivshchyni-sud-zasudyv-rosijskoho-vijskovoho-do-11-rok>.
9. Дворкін, І., Телуха, С., Харченко, А. В. (2025). Формування історичної пам'яті в підручниках з історії України: до та після Євромайдану. Сторінки історії, 53, 353-370.
10. Історія України в фокусі гібридних загроз (2021). Отримано з <https://edu.forlan.org.ua/?p=199339>.
11. Лук'янюк, В. (2013). Цей день в історії. Отримано з <https://www.jnsm.com.ua/h/1201M/>.
12. Мавродин, В. (1971). Образование древнерусского государства и формирование древнерусской народности. Москва: Наука.
13. Мединский, В., Торкунов, А. (2023). История России. 1945- начало XXI в. Учебник для 11 класса. Москва: Просвещение.

14. Про засади державної політики національної пам'яті Українського народу. 4579-IX §, 1ст.4; 4 ст 1.; 6 ст. 2. (2025). Отримано з).
15. Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій). 401/2022 § (2022). Отримано з <https://www.president.gov.ua/documents/4012022-42817>.
16. Про передачу Кримської області зі складу РРФСР до складу УРСР. Закон СРСР, 211, п.1-2 (1954). Отримано з <https://surl.li/ofcasq>.
17. Про передачу Кримської області зі складу РРФСР до складу УРСР. Протокол 49, XI (1954). Отримано з <https://surl.li/tospyo>.
18. Про передачу Кримської області зі складу РРФСР до складу УРСР. Указ Президії, 64 (1954). Отримано з <https://surl.li/zyqrep>.
19. Путін, В. (2021). Про історичну єдність росіян та українців/ Отримано з <http://kremlin.ru/events/president/news/66182>.
20. Рыбаков, Б. (1982). Киевская Русь и русские княжества XII–XIII вв. Москва: Наука.
21. Україна відома та невідома. Отримано з: <http://uvin.forlan.org.ua/>.
22. Яремчук, В. (2023). Україна у шкільній історії путінської Росії (до 2021р.). Український історичний журнал, 3, 176–196. <https://doi.org/10.15407/uhj2023.03.176>.
23. Giannopoulos, G., Smith, H., Theocharidou, M. (2021) The Landscape of Hybrid Threats: A conceptual model, EUR 30585 EN, Publications Office of the European Union, Luxembourg.

Transliteration of References:

1. Academic Response to Hybrid Threats» – Erasmus+ Capacity Building Project #610133-EPP-1-2019-1-FI-EPPKA2-CBHE-JP. Project description. Retrieved from WARN.
2. Arsentev, N., Danilov, A., Dmitriev, A., Stefanovich, P., Tokareva, A., & Torkunov, A. (2022). Istoriia Rossii. 6-i klas, ch.2 [History of Russia. 6th grade, part 2]. Moskva: Prosveshchenie.
3. Arsentev, N., Danilov, A., Dmitriev, A., Kurukin, I., Tokareva, A., & Torkunov, A. (2022). Istoriia Rossii. 7-i klas, ch12 [History of Russia. 7th grade, part 1]. Moskva: Prosveshchenie.
4. Arsentev, N., Danilov, A., Dmitriev, A., Kurukin, I., Tokareva, A., & Torkunov, A. (2022). Istoriia Rossii. 8-i klas, ch.2 [History of Russia. 8th grade, part 2]. Moskva: Prosveshchenie.
5. Bondarenko P., Stukanova Y. (2025). Shkilna istorychna osvita na tymchasovo okupovanykh terytoriyakh Ukrayiny (2014-2022): ideyi «russkoho myra» proty kontseptsiiy ukraïnskoyi derzhavnosti. (School history education in the temporary occupied territories of Ukraine (2014 – 2022): ideas of “russian world” against the concept of the Ukrainian. Skhidnoyeuropeyskyy istorychnyy visnyk - Eastern European Historical Bulletin, 34, 181-192. <https://doi.org/10.24919/2519->

058X.34.324605

6. Gorinov, M., Danilov, A., Kosulina, L., Morukov, M., Semenenko, I., Torkunov, A., Khaustov, V., & Khlevniuk, O. (2022). *Istoriia Rossii. 10-i klas, ch.1* [History of Russia. 10th grade, part 1]. Moskva: Prosveshchenie.
7. Gryshko, S., Golovianko, M., Dokashenko, G., Tytarenko, M., Chekh, M., & Vasylytsia, O. (2024). *Hybrid Threats Glossary*. Retrieved from: <https://warn-erasmus.eu/ua/glossary/>.
8. Hulevychuk, T. (2025). *Katuvannia tsyvilnykh na Kyivshchyni: sud zasudyv rosiiskoho viiskovoho do 11 rokiv* [Torture of civilians in Kyiv region: court sentences Russian military man to 11 years]. Retrieved from: <https://life.kyiv.ua/news/katuvannia-tsyvilnykh-na-kyivshchyni-sud-zasudyv-rosiiskoho-viiskovoho-do-11-rok>.
9. Dvorkin, I., Telukha, S., & Kharchenko, A. (2021). *Formuvannia istorychnoi pamiaty v pidruchnykakh z Istorii Ukrainy: do ta Yevromaidanu* [Memory Policy and History Textbooks in Ukraine: before and after Euromaidan]. *Storinky istorii – History pages*, 53, 356–370). DOI: <https://doi.org/10.20535/2307-5244.53.2021.248570>.
10. *Istoriya Ukrayiny v fokusi hibrydnykh zahroz* (History of Ukraine in the Focus of Hybrid Threats). Retrieved from: <https://edu.forlan.org.ua/?p=199339>
11. Lukyanyuk, V. (2013) *Tsey den v istorii* (This Day in History). Retrieved from: <https://www.jnsm.com.ua/h/1201M/>
12. Mavrodin, V. (1971). *Obrazovanie drevnerusskogo gosudarstva i formirovanie drevnerusskoi narodnosti* [The formation of the Old Russian state and the development of the Old Russian nationality]. Moskva, Nauka.
13. Medinskii, V., & Torkunov, A. (2023). *Istoriia Rossii. 1945- nachalo XXI v. Uchebnik dlia 11 klassa* [History of Russia. 1945–early 21st century. Textbook for 11th grade]. Moskva: Prosveshchenie.
14. *Pro zasady derzhavnoi polityky natsionalnoi pamiaty Ukrainskoho narodu* [On the principles of the state policy of the national memory of the Ukrainian people]. 4579-IX § 1 Art. 4; 4 Art. 1; 6 Art. 2 (2025).). Retrieved from: (<https://www.president.gov.ua/documents/4012022-42817>).
15. *Pro zastosuvannia personalnykh spetsialnykh ekonomichnykh ta inshykh obmezhuvalnykh zakhodiv (sanktsii)* [On the application of personal special, economic, and other restrictive measures (sanctions)]. 401/2022 § (2022). Retrieved from: <https://www.president.gov.ua/documents/4012022-42817>
16. *Pro peredachu Krymskoi oblasti zi skladu RRFSR do skladu URSR* [On the transfer of the Crimean region from the RSFSR to the Ukrainian SSR]. *Law of the USSR*, 211, p.1-2 (1954). Retrieved from: <https://surl.li/ofcasq>.
17. *Pro peredachu Krymskoi oblasti zi skladu RRFSR do skladu URSR* [On the transfer of the Crimean region from the RSFSR to the Ukrainian SSR]. *Minutes* 49, XI (1954). Retrieved from: <https://surl.li/tospyo>.
18. *Pro peredachu Krymskoi oblasti zi skladu RRFSR do skladu URSR* [On the

- transfer of the Crimean region from the RSFSR to the Ukrainian SSR]. Decree of the Presidium, 64 (1954). Retrieved from: <https://surl.li/zyqrep>.
19. Putin, V. (2021). Pro istorychnu yednist rosiian ta ukraintsiv [On the historical unity of Russians and Ukrainians]. Retrieved from: <http://kremlin.ru/events/president/news/66182>
20. Rybakov, B. (1982). Kievskaja Rus i russkie kniazhestva XII–XIII vv [Kievan Rus and Russian principalities of the 12th–13th centuries]. Moskva: Nauka.
21. Ukrayina vidoma ta nevidoma (Ukraine Known and Unknown). Retrieved from: <http://uvin.forlan.org.ua/>
22. Yaremchuk, V. (2023). Ukraina u shkilnii istorii putinskoj Rosii (do 2021 r.) [Ukraine in the School History of putin's Russia (until 2021)]. Ukrainskyi istorychnyi zhurnal – Ukrainian historical journal, 3, 176–196. DOI: <https://doi.org/10.15407/uhj2023.03.176>
23. Giannopoulos, G., Smith, H., Theocharidou, M. (2021) The Landscape of Hybrid Threats: A conceptual model, EUR 30585 EN, Publications Office of the European Union, Luxembourg

The Author

Halyna Petrivna DOKASHENKO
*Doctor of Historical Sciences, Professor,
Department of Domestic and Foreign History,
Horliv Institute of Foreign Languages
State Pedagogical University
"Donbass State Pedagogical University",
Dnipro, Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1428-3182>
E-mail: galinadokashenko@ukr.net*

Abstracts

ГАЛИНА ДОКАШЕНКО. **Історична освіта в призмі гібридних загроз.** *Мета.* Роботу присвячено дослідженню особливостей сучасної історичної освіти в умовах інформаційної війни як однієї з вагомих складових гібридної російсько-української війни. *Методологія* базована на методах історіографічного аналізу й синтезу. *Наукова новизна.* В основу аналізу покладено тексти російських підручників для базової школи, що містять інформацію з історії України. *Основні результати.* У висновках наведено прояви гібридних загроз в історичній

освіті, які, на думку авторки, є такими: відбувається свідоме перекручування історичних фактів, подій та процесів, подається їх сфальсифікована інтерпретація, здійснюється підміна фактів судженнями, відбувається присвоєння чужих досягнень, здобутків з метою спотворення історичного минулого певної країни, етносу, а також задля «звеличення» власної держави та етносу. Подано **пропозиції** щодо форм протидії цим гібридним загрозам з позицій важливості та значущості формування національної пам'яті українського народу.

Ключові слова: гібридні загрози, історична освіта, російські підручники, перекручування, фальсифікація, підміна понять, національна пам'ять.

GALYNA DOKASHENKO. Edukacja historyczna w kontekście zagrożeń hybrydowych. Cel. Celem pracy jest zbadanie cech współczesnej edukacji historycznej w warunkach wojny informacyjnej jako jednego z istotnych elementów hybrydowej wojny rosyjsko-ukraińskiej. **Metodologia** jest oparta na metodach analizy i syntezy historiograficznej. **Nowatorstwo naukowe.** Podstawę analizy stanowią teksty rosyjskich podręczników dla szkół podstawowych zawierających informacje o historii Ukrainy. **Wyniki.** Wnioski wskazują na przejawy zagrożeń hybrydowych w edukacji historycznej, które, zdaniem autorki, polegają na: celowym zniekształcaniu faktów, wydarzeń i procesów historycznych, przedstawianiu ich zafałszowanej interpretacji, zastępowaniu faktów opiniami, zawłaszczaniu cudzych osiągnięć, dorobku w celu zniekształcenia przeszłości historycznej danego kraju, grupy etnicznej, a także w celu „gloryfikacji” własnego państwa i grupy etnicznej. Przedstawiono propozycje dotyczące form przeciwdziałania tym zagrożeniom hybrydowym z punktu widzenia wagi i znaczenia kształtowania pamięci narodowej narodu ukraińskiego.

Słowa kluczowe: zagrożenia hybrydowe, edukacja historyczna, rosyjskie podręczniki, zniekształcenie, fałszowanie, przedstawianie pojęć, pamięć narodowa.